

Nieuw licht op Nehalennia, de godin van de Noordzee

Onlangs is Nehalennia als een zeemeermin opgedoken uit de Zeeuwse wateren. Zij is verreweg de meest populaire godin van Nederlandse bodem in de Romeinse periode. Van haar zijn 370 altaren met inscripties en talloze beelden opgedoken, maar toch heeft Nehalennia de schoolboeken niet gehaald. Toch, de 'godin van de Noordzee' blijkt na kennismaking meer dan de moeite waard. Vooral wanneer je haar bezieet vanuit de beeldtaal op haar altaren.

Nehalennia-tempels in Zeeland

Zeeland is met zekerheid twee Nehalennia-tempels rijk. De eerste tempel bevindt zich in de Romeinse tijd direct aan de kust bij Domburg op Walcheren. Daar lag vroeger een inham in de hoge duinenrij. Deze vormde een soort zeehaven voor de Romeinse vloot. Op een hoog duin te midden van een soort *bos* bevond zich bij een *zoetwaterbron* de tempel. Een storm in 1647 legde op het strand bij Domburg de fundamenten, omzoomd door boomstronken, bloot. Tegenwoordig liggen de fundamenten van de tempel ver in zee en zijn bedekt door zand en zeewater. De andere tempel ligt voor de kust bij het dorp Colijnsplaat op Noord-Beveland. Daar waar nu het water van de huidige Oosterschelde stroomt, lag een Romeins dorp met rivierhaven, genaamd Ganuenta; het dorp is met tempel en al aan het einde van de vierde eeuw na Christus door de Schelde verzwolgen. Pas in 1971 komen de eerste altaren naar boven omdat een beroepsschipper deze opvist. Na deze vette vangst wordt er honderden keren gedoken, maar moeten de duikers wachten op de zogenaamde giertijd waarbij de sterke stroming het zand van de tempels wegspoelt, vervolgens moet ze vijftwintig meter diep duiken om de fundamenten van de verzonken tempel terug te vinden. In totaal worden er 330 (delen van) altaren opgedoken alsmede diverse grote en kleine beelden.

Geen aandacht voor Nehalennia in de vaderlandse geschiedenis

Nehalennia heeft om meerdere redenen de vaderlandse geschiedenisboeken niet gehaald. In de strijd tegen het water ging veel uit het verleden verloren. Nehalennia moest letterlijk worden

opgevist. Maar er is meer aan de hand. De schenkers van alle 370 Nehalennia-altaren zijn allen mannen, zo blijkt uit de Latijnse inscripties op de altaren. Hierop hebben zij zichzelf, altijd met naam en toenaam, laten vereeuwigen. Soms vermelden ze ook hun beroep, handelswaar en herkomst. Het zijn voornamelijk schippers, reders en kooplieden. De meesten zijn 'Engelandvaarders', die de Noordzee bevaren. Hun vrouwen en kinderen blijven thuis en worden niet vermeld. Wanneer de altaren van de 'godin van de Noordzee' eenmaal boven water komt, beschrijven (mannelijke) archeologen de vaderlandse geschiedenis vanuit mannelijk perspectief. Ze onderzoeken de namen van de uitsluitend mannelijke schenkers van de altaren, hun handelswaar en hun routes. Zij stellen nauwkeurig vast of de schenker Romein, Kelt of Germaan is en langs welke land- en waterwegen hij de Romeinse legers aan de Rijn grens en in Noord-Engeland bevoorraadt. Het conventionele twintigste-eeuwse onderzoek richt zich vanuit mannelijk perspectief op de *militaire en sociaal-economische* geschiedenis. Kortom, de onderzoekers focussen zich op de Latijnse inscripties over de mannelijke schenkers en niet op de godin zelf.

De beeldtaal van Nehalennia

Wanneer je Nehalennia vanuit de beeldtaal op haar altaren benadert, krijg je oog voor de iconografie van godin. Nehalennia heeft verschillende invloedsferen. Zij is gezeten op een troon die is opgesteld op een platform. Boven haar hoofd is er het schelpvormige baldakijn. Dit zijn symbolen van de bovenwereld. In de aardse middenwereld bestiert zij de levengevende kracht van de natuur en de vruchtbaarheid. Hiertoe dienen tal van vegetatie-symbolen. Altijd heeft zij in haar linkerhand een mand met vruchten. In haar rechterhand kan zij een bosje tarwehalmen, groenten of een lange stuurriem (of helmstok) vasthouden. Zij is de stuurvrouw die het schip veilig over de wateren brengt. Voor de onderwereld zijn er weer andere symbolen. Bij haar linkervoet staat vrijwel altijd een grote mand met appels, mogelijk granaatappels, de vruchten van de onderwereld. Aan haar rechervoet zit haar trouwe begeleider: de hond die vaak naar haar opkijkt. Samen met dit dier begeleidt zij de zielen van de overledenen over de wateren van het hiernamaals naar de andere wereld. Zij toont zich hiermee een echte Moeder die zich, ook in een leven na de dood, over haar kinderen ontfermt.

Nehalennia en de 'Drie Dames uit Duitsland'

Nehalennia komt op twee altaarstenen meermalen voor. Hierin toont zij grote overeenkomst met altaarstenen van 'De Drie Dames', drie Moedergodinnen uit Duitsland. Zij komen voor op maar liefst 850 altaarstenen, die in Duitsland 'De Matronen' worden genoemd. Tien procent van alle Matronenaltaren is – in tegenstelling tot de situatie in Zeeland – geschonken door een vrouw. Een derde draagt de namen van zelfstandige vrouwen, echtparen en grootfamilies. Op de Matronenaltaren zie je in het midden een jonge meisje (de Maagd) zitten met losse haren die in een scheiding vallen: zij staat voor de aarde of de middenwereld. Rechts van haar zit haar Moeder met een grote ballonvormige hoed: zij staat voor de zon of de bovenwereld. Links van haar zit met eenzelfde ballonvormige grote hoed haar Grootmoeder, die staat voor de maan of de onderwereld. Wat betekent deze drievoudigheid? Als eerste symboliseren de godinnen de verbinding tussen de boven-, midden- en onderwereld, en tussen zon, aarde en maan. De drievoudigheid kan echter ook duiden op het wisselen van de aardse seizoenen in de lente, zomer, winter en vervolgens de nieuwe lente die volgt. Altijd symboliseren de drie godinnen de relatie tussen het scheppen, het behouden en het transformeren.

Nehalennia en de tot dusver onzichtbaar gebleven vrouwen

Nehalennia leek tot nu slechts omringd te zijn door mannelijke offeraars en schenkers. Maar dat wordt anders wanneer je haar iconografie erbij betreft. Dan zijn er meerdere groepen vrouwen rond Nehalennia te onderscheiden.

Als eerste is er, op een enkel zijpaneel uit de Romeinse tijd, de *offeraarster*. Zij schenkt – terwijl zij gehuld gaat in ceremoniële en sacrale kleding – een bloemslinger of vruchten.

Als tweede de *gewone vrouw* die vaak een offer in natura naar de tempel brengt in de vorm van vruchten, een bosje groenten of graanhalmen. Nehalennia draagt deze offergaves op haar schoot of houdt ze in haar hand. De bovenkant van de altaren toont – vereeuwigd in steen – deze gaven in natura.

Als derde de *vrouw die een klein terracotta-beeldje van de Moedergodin offert*. In Ganuenta zijn naast 330 (delen van) altaren ook vijf kleine terracotta beeldjes of statuetten boven water gekomen. Het offeren van een kleine statuette is veel en veel goedkoper dan het schenken van een grote altaarsteen. Vaak zijn de beeldjes vervaardigd in ateliers bij tempels. Er is geschat dat alleen al de ateliers in Centraal Gallië en Duitsland tussen de 500.000 en 1 miljoen beeldjes hebben gefabriceerd in de eerste drie eeuwen van onze jaartelling. Een Matronen-onderzoeker in Duitsland stelde dat minstens 50 % uit godinnen met moederlijke- of vruchtbaarheidseigenschappen bestaat, het zijn moedergodin-beeldjes. (In Duitsland ziet men Nehalennia vanwege talloze gemeenschappelijke symboolkenmerken, ook als moedergodin). Deze schatting lijkt binnen de internationale context met de grote meerderheid aan locale vrouwelijke godheden en aan hun geofferde kunst, aan de magere kant.

Voor Nederland is vastgesteld dat onder de kleine terracotta-beeldjes en altaarstukken de vrouwelijke godheden in de meerderheid zijn. Het is hier dat de onzichtbare vrouwen naar voren komen, in grote getalen. Vrouwen hebben een band met hun 'locale' godinnen, zoeken hun steun en hebben aan hen geofferd.

Als vierde de *priesteres* die de boodschappen van de godin als een soort profetes of orakel naar de mensen brengt.

Het orakel Nehalennia

Van de vele Matroneninscripties op wijstenen zijn er meer dan honderd teruggevonden die een openbaringsinscriptie bevatten. De stenen zijn door de schenk(st)ers geschonken nadat de godinnen zich openbaarden in een visioen of in een droom. Dit duidt op rechtstreeks contact tussen de godinnen en hun aanhang. Ook op de vele teruggevonden wijstenen van Nehalennia zijn drie openbaringsinscripties gevonden. Van twaalf vroeg-Germaanse godinnen zijn altaren teruggevonden die bestaan hebben in heiligdommen in de openlucht. Jan de Vries en Kees Samplonius gaan ervan uit dat bij al deze twaalf godinnen van Hollandse bodem ge-orakeld is. Profeteren en orakelen is van

oudsher een specialisme van vrouwen, van 'wijze vrouwen'. Vast staat dat zowel de Kelten, de Romeinen alsmede de Germanen respect hadden voor de voorspellende en genezende gaven van wijze vrouwen. Hun invloed was enorm groot, want met hun schouwende vermogens hielpen zij de mensen en zorgden ze voor genezing. In de tempels van Nehalennia waarbij zij als godin van de onderwereld wordt gerepresenteerd, is sprake van een nieuw en onverwacht aspect: zij is het orakel van de Lage Landen. Met het boven water halen van de godin Nehalennia wordt een ding steeds duidelijker : wij hebben de Pythia's van eigen bodem teruggevonden ! Op zoek naar meer onderzoek om onze godin in de geschiedenisboeken te krijgen !

Annine van der Meer, februari 2016

Dr Annine E. G. van der Meer is godsdiensthistoricus, theoloog en symbooldeskundige. Zij schreef een aantal gezaghebbende boeken over vergeten vrouwen uit de wereldgeschiedenis www.anninevandermeer.nl
In 2015 publiceerde zij naast een boek over de Zwarte Madonna het boek *Nieuw Licht op Nehalennia. Over een Zeeuwse Moedergodin uit de vaderlandse geschiedenis* en een ander boek over de *Drie Dames uit Duitsland. De Matronen en Nehalennia, Moedergodinnen uit de vaderlandse geschiedenis*. Annine is oprichtster en voorzitter van Academie PanSophia, school van Wijsheid in de 21^e eeuw. www.academiepansofia.nl